

ÇAĞDAŞ ŞİRVAN AŞIQLARI VƏ ONLARIN DASTAN REPERTUARI

Tariyel Qəni

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan
AMEA Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi, Bakı, Azərbaycan
e-mail: gani.tariyel@au.edu.az

Xülasə. Şirvan aşıqlarının keçib gəldiyi yolda çağdaş dövr xüsusi mərhələdir. Klassik dastan nümunələrinin ("Koroğlu", "Əsli və Kərəm", "Tahir və Zöhrə", "Aşıq Qərib və Şahsənəm", "Abbas və Gülgəz", "Seydi və Pəri", "Məsum və Diləfruz", "Yaxşı və Yaman", "Arzu və Qənbər", "Valeh və Zərnigar" və s.), eləcə də regionda yaranmış çağdaş dastanların ("Canbaxış və Qudyal", "Arif və Qərənfil", "Gəlin və qaynana", "Yasər Xəzri və Səhər Təbrizi" və s.) ustadların repertuarında yer alması ənənənin davamlılığını aşkarlayır. Məqalədə çağdaş Şirvan aşıqlarının repertuarında dastançılığın ümumi mənzərəsi və inkişafı istiqamətləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: Şirvan dastan söyləyiciliyi, epik ənənə, epos, dastan, Şirvan aşıqları, aşıq repertuarı.

CONTEMPORARY SHIRVAN ASHUGS AND THEIR EPIC REPERTOIRE

Tariyel Gani

Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

Abstract. The modern period is a special stage in the path of Shirvan ashugs. Examples of classical epics ("Koroghlu", "Asli and Karam", "Tahir and Zohra", "Ashug Garib and Shahsenam", "Abbas and Gulgaz", "Seydi and Pari", "Masum and Dilafroz", "Good and Evil", "Arzu and Ganbar", "Valeh and Zarnigar", etc.), as well as contemporary epics created in the region ("Janbakhish and Gudyal", "Arif and Garanfil", "Bride and mother-in-law", "Yaser Khazri and Sahar Tabrizi" and s.) in the repertoire of masters reveals the continuity of tradition. In the article, the narration and the direction of development in the repertoire of modern Shirvan ashugs are examined.

Keywords. Shirvan epos narration, epic tradition, epic, epos, Shirvan ashugs, ashug repertoire.

СОВРЕМЕННЫЕ ШИРВАНСКИЕ АШУГИ И ИХ ДАСТАННЫЙ РЕПЕРТУАР

Тариель Гани

Университет Азербайджан, Баку, Азербайджан

Резюме. Современный период составляет особый этап творческого пути Ширванских ашугов. Наличие в репертуаре мастеров, наряду с классическими дастанами («Кёроглу», «Асли и Керем», «Тахир и Зохра», «Ашуг Гариб и Шахсанам», «Аббас и Гюльгяз», «Сеид и Пери», «Масум и Дилафруз», «Яхшы и Яман», «Арзу и Ганбар», «Валех и Зарнигяр» и др.), также и созданных в регионе современных дастанов («Джанбахыш и Гудьял», «Ариф и Гаранфил», «Невестка и свекровь», «Ясер Хазри и Сахар Табризи» и др.), свидетельствует об устойчивости традиции. В статье рассматриваются общая картина и направления развития дастанного творчества в репертуаре современных Ширванских ашугов.

Ключевые слова. Ширванское дастанное повествование, эпическая традиция, эпос, дастан, Ширванские ашуги, ашугский репертуар.

Şirvan aşıqlarının müasir dastan repertuarı klassik epik ənənənin ümumi axarını aydınlaşdırmaq baxımından lazımı qədər material verir. Çünki kifayət qədər geniş faktura ilə səciyyələnən aşıq sənəti musiqi, ifa, söyləyici səviyyəsində həm də sistemli təhlilləri zəruri edir. Ayrı-ayrı aşıq ocaqlarının araşdırılması, sinxron və diaxron müstəvidə mahiyyətə yönəlik müşahidələrin aparılması mahiyyətin aydınlaşması üçün əsas olur. Şirvan

aşıqlarının müasir dastan repertuarının klassik ənənə kontekstində təhlili həmin aktuallığın bir istiqaməti olaraq geniş səciyyəliliyi ilə seçilir. Çağdaş mərhələdə aşiq yaradıcılığına dövlət səviyyəsində olan qayğı, aşiq sənətinin YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs üzrə siyahısına daxil edilməsi (28 sentyabr – 2 oktyabr 2009-cu il), Heydər Əliyev fondunun dəstəyi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Aşıqlar Birliyinin təşkilatçılığı ilə Azərbaycanda Beynəlxalq aşıqlar festivalı keçirilməsi (20-27 oktyabr 2010-cu il), Şamaxıda Aşıqlar birliyinin Şirvan bölməsinin fəaliyyəti bütünlükdə bu sahədə yeni mərhələnin başlanğıcından və gələcək perspektivlərindən xəbər verir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Birinci Beynəlxalq aşıqlar festivalında səkkiz ölkə (Azərbaycan, Türkiyə, İran, Gürcüstan, Rusiya federasiyası (Dağıstan Respublikası), Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan təmsil olunurdu. Şirvan aşıqları zəngin yaradıcılıq ənənələrini artıq mühit səviyyəsində əhatələmək yolunu tutaraq klassik sənətin ümumi mahiyyətinə ciddi şəkildə sədaqət göstərməklə daha çox diqqət mərkəzinə gəlirlər.

Aşiq yaradıcılığı tarixi mərhələlərin keşməkeşlərində xalqın ruhunun, varlığının bir hissəsi olaraq yaşamış, iç dünyasını, ehtiyac və istəklərini əks etdirmək kimi müqəddəs amala köklənmişdir. Onların sənət təsəvvürləri daha köklü və xalqın tarixi-mədəni taleyinə bağlı olduğu üçün xalqla birgə yaşarılıq qazanmışdır. Yüz illər boyu çağlamış, orta əsrlərin bitib-tükənməyən ağır və problemlərini bir bütöv olaraq öz tarixi taleyindən keçirmişdir. Burada təkcə milli təfəkkürün bədii-estetik gücü (əlbəttə bu mühüm tərəfdir) deyil, eyni zamanda onun tarixi, sosial, etnopsixoloji, mədəni potensialı təmsil olunmuşdur. “Koroğlu” [8], “Əsli və Kərəm”, “Tahir və Zöhrə”, “Aşiq Qərib və Şahsənəm”, “Abbas və Gülgəz”, “Seydi və Pəri”, “Məsum və Diləfruz”, “Yaxşı və Yaman”, “Arzu və Qənbər”, “Valeh və Zərnigar” və s. [2] kimi dastan nümunələri öz mətn potensialı, janr məzmunu, ehtiva etdiyi düşüncə ilə bütünlükdə etnomədəni tarixi əhatələyir.

Onu da əlavə edək ki, “aşiq sadəcə ifaçı deyil, o, həm də bəstəkardır, havalar qoşur, o, həm də şairdir, kamil poeziya nümunələri yaradır. Aşiq eyni zamanda salnaməçidir, şahidi olduğu həyat hadisələrini eldən-elə daşıyır. Nağıl, dastan, atalar sözü, bayatılarımızın yaşadılmasında, yayılmasında da aşıqların xidməti əvəzsizdir” [9; 4]. Etnosun gerçəklik haqqında olan təsəvvürlərinin fasiləsizliyi aşiq dastan yaradıcılığında, epos ənənəsində daha təfəsilatlı və mükəmməlliyi ilə seçilir. Çünki dastan janrı üzərində apardığımız müşahidələr onun poetik sisteminin, janr formulasının sxemlərini bir istiqamət olaraq diqqət önünə gətirməyi zəruri edir. Burada keçid formulları, hadisədən-hadisəyə keçidin oynadığı funksiya, onun epizodik mənzərəsi bütünlükdə ictimai, siyasi, mədəni olanları öz içinə almaqla etnomədəni yaddaşı ortaya qoyur. Şirvan aşiq repertuarında əksini tapan mədəni proses dastançılığın genetik mənzərəsini, ifaçılıq, yaradıcılıq, təhkiyə, rəqs, musiqi və s. xətlərini bir sistem olaraq aydınlaşdırır. Çağdaş aşiq mühiti, ümumiyyətlə XX əsr boyu ustad sənətkarların sənət şəcərəsi, söyləyicilik bacarığı bir bütöv olaraq mühitin etnomədəni tarixində xüsusi mərhələdir. Ustadların repertuarında yer alan “Koroğlunun Şirvan səfəri”, “Küçə Rza”,

“Şirvanlı Qəhrəman şah”, “Adıgözəl və Aslan şah”, “Aşıq Təhmiraz”, “Şahzadə Qasım”, “Abbas və Gülgəz”, “Xəstə Qasım”, “Aşıq Ağamməd və Məryəm”, “Aşıq Bilal”, “Şirvanlı el şairi Püstə Şikar qızı” və s. dastanlar, “Aşıq Bilal və Naburlu Badam”, “Aşıq Bilal və Şair Qara əhvalatı”, “Mahmud ağa və Aşıq Bilal”, “Aşıq Abbasın son görüşü”, “Aşıq Soltanmurad əhvalatı”, “Aşıq Şirsoltan və Nisə əhvalatı”, “Aşıq Xaniş və Həcər əhvalatı”, “Aşıq Şakir və Aşıq Məmmədəğa görüşü”, “Aşıq Şakir və Ceyran əhvalatı” və s. [14] hamısı Şirvan dastançılığında gedən prosesin mühit səviyyəsində ümumi mənzərəsini aydınlaşdırır.

Şirvan aşığı mühiti özünəməxsusluq anlamında bütün parametrlərdə ənənə ilə yeni məzmun kəsb etmənin orta nöqtələrində görünür. Əlbəttə burada tarixi layların çox əski elementləri, sənət təsəvvürləri, dünyagörüşləri və onun sonrakı çağlardakı spesifikasi bir bütöv olaraq əhatələnir. Çünki mühitin sənət paradıqması kifayət qədər dinamik və həm də çoxqatlıdır. Onun əhatələdiyi struktur sxemləri, informasiya fasiləsizliyi bir bütöv olaraq tarixi gerçəkliyin nələrdən ibarət olduğunu aydınlaşdırmaqdan əlavə, onun həm də reallığının bədii mənzərəsini də qəlibləşdirir. “Kitabi-Dədə Qorqud”un [7], “Koroğlu”nun [8] məzmununda dayananlar milli təfəkkürün bədii-estetik gücünü müəyyənləşdirməklə sonuclanmır, burada həm də etnosun siyasi, ictimai, sosial təsəvvürlərinin, tarixi reallığının da ümumi mənzərəsi bir bütöv olaraq açılır.

Çağdaş aşıqların dastan repertuarı Şirvan söyləyiciliyinin özünəməxsusluğunu aydınlaşdırmaq baxımından kifayət qədər məlumat verir. Çünki bu sənət ənənəsinin fasiləsizliyində prosesin gedişini aydınlaşdırmaq müstəvisində ciddi faktura ilə səciyyələnir. Daha doğrusu, region söyləyiciliyinin ümumi mənzərəsi haqqında geniş təhlilləri faktlaşdırır. Hətta burada maraqlı cəhət tipoloji yanaşmalarda ümumi olanlardan əlavə ayrı-ayrı sənətkarların sənət yükünü, söyləyicilik qabiliyyətini də izləmək üçün əhəmiyyətli mənzərə yaranır. Düzdür, söyləyicilik sənətinin bir problem olaraq işlənməsi sahəsində Azərbaycan folklorşünaslığında elə də sistemli işlər aparılmamışdır, lakin söylənən fikir və mülahizələr daha geniş təhlillər üçün əsas verə bilər.

Aparılan araşdırmalarda [5; 10; 13] problem kimi görünən məsələlərdən biri ustad sənətkarların repertuarının yazıya gətirilməsi məsələsidir. Azərbaycan folklorşünaslığı, eləcə də musiqişünaslar, etnoqraflar bu müstəvidə müəyyən işlər görmüş, repertuarın öyrənilməsi baxımından ciddi mülahizələr yürütmüşlər. Ancaq olanlar daha çox pərakəndə və ötəri səciyyəsi ilə faktlaşdığı üçün mahiyyəti tam şəkildə özündə əks etdirmək imkanında deyildir. Halbuki, Şirvan aşığı repertuarının çağdaş mərhələsində dastançılıq güclü və həm də olduqca imkanlılıqla nəzərə çarpan prosesdir. Son dövrün ümumi mənzərəsində dastançılığın bir proses olaraq nisbətən zəifləməsi halı da özünü göstərir. Lakin folklorşünaslığın, bütünlükdə ustad sənətkarların həssas münasibəti sayəsində bu da həllini tapmağa yönəlmişdir. Şirvan aşıqlarının müasir dastan repertuarının dinamik mənzərəsi iki xətt üzrə səciyyələnir:

- a) aşığı rəvayət və əhvalatları;
- b) dastan repertuarının özünəməxsusluqları və s.

Onu da əlavə edək ki, Aşıq Mirzə Bilal, Aşıq Cəlal, Aşıq Xasməmməd, Aşıq Soltan, Aşıq Şakir, Aşıq Abbas, Aşıq Şamil, Aşıq Pənah, Aşıq Qurbanxan, Aşıq Ağalar, Aşıq Əhməd, Aşıq Bəylər və s. kimi ustadların sənət repertuarı əsasında səciyyəli dastançılıq öz tarixi ənənəsini bütün parametrləri ilə qoruyub saxlamaq yolunu tutmuşdur. Burada regionun spesifik mənzərəsi, ifa, təhkiyə, çalğı, rəqs, davranış, üslub və s. kimi rəngarənglikləri region dastançılığına bir özünəməxsusluq, şüxluq, ovqat qatmışdır. Tipoloji müstəvidə aparılan müqayisələrdə Borçalı, Göyçə, Qazax, Tovuz, Şəmkir, Kəlbəcər, Gədəbəy və s. dastan söyləyiciliyi ilə Şirvan aşığı mühitinin söyləyiciliyi mühit özünəməxsusluğunda fərqlənirlər. Bunlar şivə, çalğı, təhkiyə, ifa, rəqs elementlərindən tutmuş mühit səviyyəsinə qədər bir müxtəlifliyi özündə əks etdirir.

Repertuar özünəməxsusluğunda milli-etnik yaddaş sistemli şəkildə təhlilləri zəruriləşdirən istiqamətdir. Burada mühüm tərəflərdən biri də tarixi-toponimik mənzərənin aydınlaşmasıdır ki, bu da mahiyyətin bir bütöv olaraq ortaya qoyulması üçün əsasdır. Çünki Şirvan dastan söyləyiciliyi janr səviyyəsi baxımından elə əhatəli və funksional xarakterlidir ki, orada epik, lirik sistemin bütün elementləri ehtiva olunur. “Müxtəlif aşığı mühitlərini təmsil edən bu sənətkarlar ümumilikdə Şirvan aşığı sənətinin ifaçıları idi, bu sənəti təkcə nəsil-dənəsilə ötürməklə kifayətlənmir, onu zaman-zaman təkmilləşdirir, yeni-yeni saz havaları, şeir şəkilləri ilə bəzəyir, müxtəlif nağılları repertuara gətirməklə onların dastan variantlarını yaradırdılar. Bütün başqa aşığı məktəblərində olduğu kimi, iyirminci illərin sonlarından başlayaraq Şirvan aşıqları da yeni sosialist həyatının tərənnümünə cəlb edilir, onlardan da yeni həyatı vəsf edən əsərlər tələb edilirdi” [12, s.114].

Ustad sənətkarların yaradıcılığının mövzu əhatəsi əvvəlki əsrlərdə olduğu kimi, bu dövrdə də nikbin əhvali-ruhiyyə yaradacaq səviyyədə idi. Onların repertuarındakı dastan nümunələri, eləcə də təbiətin füsunkarlığına, dağların əzəmətinə, bulaqların zümzüməsinə, çiçəklərin pıçıltısına, yaratdığı qeyri-adi təəssürata həsr olunmuş poetik parçalar lazımı qədər özünə yer alırdı. İnpəriyanın diktəsindən yazılmış nümunələr isə bir xətt idi.

Şirvan mühitinin çağdaş mərhələsinin spesifikasiyası ustad sənətkarların daha çox repertuarı ilə müəyyənləşir. Aşıq Mirzə Bilalın, Aşıq Əhmədin, Aşıq Şakirin, Aşıq Şamilin, Aşıq Qurbanxanın, Aşıq Bəylərin, Aşıq Pənahın repertuarında özünə yer alan sənət ənənələri regionun coğrafi örtüyünü, onun folklor yaddaşını əhatə edirdi. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Aşıq Əhmədin iyirmiye qədər yaratdığı dastan nümunələri regionun dastan örtüyündə epik təhkiyənin funksional xarakterini müəyyənləşdirir. “Aşıq və falçı”, “Canbaxış və Qudyal”, “Arif və Qərənfil”, “Gəlin və qaynana”, “Yasər Xəzri və Səhər Təbrizi” [4] və s. dastanları son dövr dastan yaradıcılığının dinamikasını aydınlaşdırmaq üçün geniş imkanlar vardır. Məsələn, “Arif və Qərənfil” dastanından bir epizoda diqqət yetirək: “Sizə kimdən deyim başıbalalı Güldənə xaladan.

Arif qonşularındakı toy şənliyindən evlərinə yenicə qayıtmışdı. Anası Güldənə xala oğlunun boynunu qucaqlayıb üzündən öpdü, bəğrına basıb, - qonşumuzun sağ əli sən

başına ay oğul, -dedi. Ana qollarını oğlunun boynundan çəkmir, -səndən hə cavabı almayınca buraxmayacam, - deyirdi” [3, s.266]. Onu da əlavə edək ki, bu dastan öz ümumi struktur sxemləri, əhatə elədiyi məzmun komponentləri ilə daha çox əhvalatı, hansısa tipik epizodu işarələyir. Klassik dastan mühitində özünü göstərən məzmun və struktur qatları, həyat hadisələrini əks etdirmə imkanları daha geniş səciyyəli olması ilə diqqəti çəkir. Türk dastan ənənəsində özünə yer almış zəngin dastan nümunələri “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Manas”, “Alpamış”, “Edige”, “Kitabi-Battal Qazi”, “Koblandıbatır”, “Qırxqız”, “Corabatır”, “Oğuz Kağan”, “Ərqənəkən”, “Boz Qurd”, “Şanqızı”, “Koroğlu” kimi möhtəşəm abidələr dastançılığın inkişaf dinamikasını və əhatələdiyi yaddaş qatlarını ortaya qoymağa əsas verir. Ancaq Aşıq Əhəmədin dastan yaradıcılığında özünə yer alan nümunələr təfərrüatlı, geniş məzmunlu, çoxlaylı olmadan kənarında epizodik əhvalat, hadisə xarakteri ilə səciyyələnir.

Aşıq yaradıcılığı ilə bağlı toplularda və folklorşünas alimlərin təqdimatında bu nümunələr doğru olaraq aşıq rəvayətləri adı ilə səciyyələnir. Məsələn, ustad Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı ilə bağlı ikicildlikdə olanlar buna nümunədir, eləcə də Aşıq Hüseyn Bozalqanlı ilə bağlı toplularda olan nümunələr və s. “Şirvan aşığı və aşıq rəvayətləri” kitabında da bu tip nümunələr elə rəvayət başlığı altında qruplaşdırılır. Məlum olduğu kimi, “Şirvan əski İpək yolunun üzərində strateji bir mövqedə yerləşdiyindən və heç şübhəsiz ki, zəngin təbii və sosial-mədəni resurslara sahib olduğundan burada şəhər mədəniyyəti sürətlə inkişaf etmiş, bölgənin və ölkənin inkişafına mühüm təkan vermişdir” [6, s.10]. Şirvan aşıq mühitinin klassik ənənə müstəvisində müəyyənləşdirdiyi sistem və onun əhatə etdiyi özünəməxsusluq dastan yaradıcılığı kontekstində mühitin tarixi və yaddaşı qədər zənginliklə səciyyələnir.

Şirvan folklor mühitinin janr zənginliyində boy göstərən məzmun qatları, söyləyici repertuarında özünü göstərən lokal kolorit və müasir dastançılıq səviyyəsində baş verənlər üfiqi və şaquli yanaşmaları zəruri edir. Çünki mühitdəki saz tərzii ilə xanəndə tərzinin özünəməxsusluğu və onun ortaqlıq xətlərinin mövcudluğu aşıq yaradıcılığına özünəməxsusluq baxımından əlavə çalar qatmışdır. Məsələn, “Mahmud ağa və Aşıq Bilal” əhvalatına diqqət yetirək: “Mahmud ağa Şamaxının xeyirxah tacirlərindən biri olmuşdur. Onun Küdrü ərazisində otlaqları, Sarıdaşda yaylaqları vardı. Qəşəd kəndində mülkü olan Kərim bəy haqqında çox eşitmişdi. Bir dəfə Küdrüyə yola düşəndə Qəşəd kəndində dostu Kərim bəylə görüşməyi qərara alır. Yazın allı-güllü vaxtında öz adamları ilə Qəşəd kəndinə yola düşür. Kəndə çathaçatda tərənin döşündən süzülən bir məlahətli səs Ağanı tutur. Adamları ilə faytondan düşür, səsi dinləyirlər. Bu zaman balaca bir oğlanın dərədən üzü yuxarı gəldiklərini görürlər” [14, s.187]. Göründüyü kimi, bu epizod Şirvan mühitinin iki böyük şəxsiyyəti ilə bağlı xalq arasında yayılmış əhvalatlar sırasına daxil olub özündə mükəmməl bir təsəvvür formalaşdırmaqla mühitin çağdaş mənzərəsini aydınlaşdırmağı gərəkli edir.

Şirvanın müasir dastan repertuarı funksional struktur baxımından dinamik dəyişmə, mühiti, dövrün xarakterik hadisələrini, tipik mədəni yaddaşı sərgiləmək məqsədi ilə səciyyələnir və bu mənada klassik ənənədən gələn mahiyyəti qoruyub saxlamaq funksiyasını

yerinə yetirir. Mühitin tarixin ayrı-ayrı dövrlərində kəsb etdiyi məzmun çalarları məhz aşıq sənətinin daxili dinamikası, sənətin özünəməxsusluq xarakteri ilə bağlıdır. “Şirvan ozan-aşıq sənətinin (eləcə də mühitin) özünəməxsusluq siması kəsb etməsində əsas rol oynayan cəhətlərdən biri də bu regionda xüsusi inkişafa malik sufi-təkkə ocaqlarının, təsəvvüf-ürfan ədəbiyyatının təsiridir... Həmin təsirlə qaynayıb yoğrulmuş Şirvan aşıq mühitini və sənətini başqa mühit və sənətlərdən seçdirən, özümləşdirən ən başlıca cəhət də, bizcə, elə bu təsirlə izah olunmalıdır” [11, s.101-102]. Bütün bunlar Şirvan aşıq mühitinin zənginlikləri timsalında müasir dastan repertuarının inkişaf mənzərəsini, funksional səviyyənin məzmununu aydınlaşdırır. Çünki tarixi proses zənginləşməni bir qanunauyğunluq kimi ortaya qoyur və orta əsrlərin ayrı-ayrı dövrlərində qazanılan əlavələrin sonrakı çağlarda daşlaşması, dəyər kimi özünü göstərməsi təbii bir prosesin nəticəsi kimi görünür.

Klassik ənənə Şirvan aşıqlarının dastan yaradıcılığı müstəvisində iki xətti özündə ehtiva edir. Bunun birincisi xalq ədəbiyyatı, şifahi ənənədən gələnlərlə bağlıdır ki, funksional səviyyədə və janr səviyyəsində ciddi, həm də sistemli araşdırmaları zərurətə çevirir. Bu istiqamətdə tarixi-müqayisəli və struktural metodun prinsipləri əsasında müəyyən işlər görülsə də, yenə də sinxron və diaxron təhlillərə ehtiyac yaranır. Çünki klassik ənənə elə möhtəşəm qaynaqdır ki, mənşə və təkamül prosesindən tutmuş, çağdaş vəziyyətə qədərki bütün olanların təhlilini aktuallaşdırır. Həm də Şirvan aşıq mühitinin zəngin fakturası dastan strukturunda elə səviyyələri ortaya qoyur ki, burada lokal (məhəlli) olmadan global səviyyəyə qədər bir müxtəliflik və rəngarənglik vardır. Etnosun epik dünya modelinin bütün gerçəklik haqqında təsəvvürləri burada yer alır. Çünki dastan sözlü mətn olaraq etnosun bədii gücünü və onun mahiyyətində özünə yer almış həyat təsəvvürlərini cəmləşdirir.

Şirvan mühitində yaranmış dastan nümunələri özü ilə bağlı repertuarın da formalaşması üçün əsas olmuşdur. Çünki bu dastan nümunələri ustadların repertuarında cilalanmış, müxtəlif əlavə və gərəkli olanların işləkliyi ilə etnosun mənəvi ehtiyaclarına hesablanmışdı. Aşıq Mirzə Bilalın, Aşıq Şakirin, Aşıq Əhmədin, Aşıq Soltanın, Aşıq Bəylərin, Aşıq Pənahın, Aşıq Şamilin və başqalarının dastan repertuarında özünə yer alan nümunələr özü ilə birgə söyləyicilik, ifa və musiqi təsəvvürünü də formalaşdırmışdır. “Koroğlunun Şirvan səfəri”, “Şirvanlı Qəhrəman şah”, “Adıgözəl və Aslan şah”, “Küçə Rza”, “Şahzadə Qasım”, “Seydi və Pəri” və s. dastan nümunələrinin ayrı-ayrı ustad əsətkarların repertuarından yazıya alınması və çağdaş vəziyyətdə repertuar zənginliyinin müəyyənləşməsi üçün əsaslı material verir. Bütün bunlar çağdaş mərhələdə Şirvan aşıq mühitinin formalaşdırdığı sənət ənənəsinin hansı özünəməxsusluqlarla səciyyələnməsini aydınlaşdırır.

Ədəbiyyat

1. Aşıq ədəbiyyatı antologiyası. Qəhrəmanlıq dastanları. (tərtib edənlər: M. Qasımlı, M. Allahmanlı). 3 cildə, II c., Bakı: Meqa print, 2017, 508 s.

2. Aşiq ədəbiyyatı antologiyası. Məhəbbət dastanları. (tərtib edənlər: M. Qasımlı, M. Allahmanlı). 3 cildə, III c., Bakı: Meqa print, 2017, 736 s.
3. Aşiq Əhməd Rüstəmov. Şeirlər, qoşmalar, dastanlar. Bakı, Araz, 2015, 304 s.
4. Azərbaycan folkloru antologiyası. Şirvan folkloru. (toplayıb tərtib edənlər: S. Qəniyev, H. İsmayılov). XI c., Bakı: Səda, 2005, 442 s.
5. Əhmədli A. Folklorlarda söyləyicilik sənəti (Şirvan folklor örnəkləri əsasında). Avtoreferat (filologiya üzrə fəlsəfə doktorluğu). Bakı, 2014, 28 s.
6. İsmayılov H., Qəniyev S. Şirvan folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. XI c., Şirvan folkloru. Bakı: Səda, 2005, s.5-34.
7. Kitabı-Dədə Qorqud. Bakı: Gənclik, 1978, 182 s.
8. Koroğlu. (tərtib edəni M. Təhmasib). Bakı: AMEA, 1956, 452 s.
9. Qarayev Ə. Aşiq sənəti yeni inkişaf mərhələsində. Bakı: Ozan dünyası, 2010, № 3, s. 3-5.
10. Qasımlı M. Ozan-aşiq sənəti. Bakı: Uğur, 2011, 304 s.
11. Qəniyev S. Şirvan folklor mühiti. Bakı: Ozan, 1997, 260 s.
12. Nəbiyev A. Azərbaycan aşiq məktəbləri. Bakı: Nurlan, 2004, 310 s.
13. Sayılov Q. XX əsrin Şirvan aşiq mühitində klassik dastançılıq ənənələri. "Dədə Qorqud" jurnalı. Bakı: 2005, № 1, s.89-95.
14. Şirvan dastanları və aşiq rəvayətləri. Bakı, Elm və təhsil, 2012, 538 s.